

Cilt/Volume: 2, Sayı/Issue: 4, 2018

TEBDİZ ÖZEL SAYISI, ss/pp. 201-212

Geliş Tarihi/Recieved: 23.11.2018-Kabul Tarihi/Reviwed: 17.12.2018

KİYÂFETÜ'L-İNSÂNİYYE FÎ ŞEMÂİLİ'L-OSMÂNİYYE'DEN HAREKETLE OSMANLI PADİŞAHLARININ GERÇEK PORTRESİ

THE REAL PORTRAIT OF THE OTTOMAN SULTANS WITH REFERENCE FROM
KIYÂFETÜ'L-İNSÂNİYYE FÎ ŞEMÂİLİ'L-OSMÂNİYYE

Özgenay İNANAN

Öz

Osmanlı padişahlarının heybetli görünüşleri ve güzel yaratılışları her dönemde merak edilen konular arasında yer almaktadır. Tasvir sanatı, Osmanlı döneminde resim sanatına kıyasla daha çok ön plana çıkmaktadır. Metin içi tasvirler eserde yer verilen minyatürlere zemin hazırlamaktadır. Bu tür eserlerde bulunan şahsiyetlerin kılık kıyafetleri, karakteristik özellikleri, olaylar karşısındaki tutumları gözler önüne serilir. Bu vesileyle dönemin sosyal hayatına dair izlerine dahi rastlamak mümkündür.

Bu çalışmada Seyyid Lokmân Çelebi bin Hüseyinî al-Asûrî al-Urmevî'nin 16. yüzyılda kaleme aldığı *Kiyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâilî'l-Osmâniyye* adlı eseri merkeze alınarak Osman Gazi'den III. Murad'a kadar toplam on iki Osmanlı padişahının gerçek karakter özellikleri ve dış görünüşleri üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Bu hususta eserde yer alan tasvirler ve bu tasvirler eşliğinde Nakkaş Osman'ın resmettiği portrelerden yola çıkılarak padişahlar hakkında genel belirlemeler yapılacak, ardından padişahların ayırt edici özellikleri üzerinde durulacaktır. Genel belirlemeler; padişahlar hakkında yapılan sade ve süslü tasvirler olarak metinde yer alan örnekler üzerinden açıklanacak metinde yer alan ibarelere göre padişahlar arasındaki genetik özellikler üzerinde durulacaktır. Ardından padişahları birbirinden ayıran ve ön plana çıkaran karakter özellikleri üzerinde durulacaktır. Bu belirlemelerden sonra başlıklar hâlinde her padişahın metinde bulunan tasvirleri ve portreleri yer alacaktır; böylelikle Nakkaş Osman'ın resmettiği portreler ile Seyyid Lokmân Çelebi'nin tarif ettiği Osmanlı padişahlarının dış görünüşleri ve karakterleri ile zihnimize tam anlamıyla gerçek portreler oluşturulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Padişahları, Tasvir, Portre, Şemâil, Kiyâfetnâme.

Abstract

The imposing views and beautiful creations of the Ottoman sultans are taken place in the among the interesting subjects in every period. The art of depiction is more prominent in the Ottoman period than the art of painting. In-text descriptions prepare the ground for miniatures in the work. The attire of the personalities of such works, their characteristic features, their attitudes towards the events are revealed and it is possible to meet even the traces of the social life of the period.

In this study, it is going to explain that Seyyid Lokmân Celebi bin Hüseyinî al-Asûrî al-Urmevî who wrote the book named *al Kiyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâilî'l-Osmâniyye* in the 16th century will be taken in the centre from Osman Gazi to III. Murad total of twelve Ottoman sultans' the real characters traits and the appearances will be studied. In this respect, it is stated that with the depictions and portraits portrayed by Nakkaş Osman, general determinations will be made about the sultans and the distinctive features of the sultans will be emphasized. General determinations; according to the texts in the text to be explained as simple and adorned depictions about the sultans, the genetic characteristics between the sultans will be emphasized. Next, it will be stated that the characteristic features that divided the characteristics and minimalism of the sultans. After these determinations, there will be depictions and portraits of each sultan in the headings; thus, the portraits portrayed by Nakkaş Osman and the appearance and character of the Ottoman sultans described by Seyyid Lokmân Celebi are aimed to create real portraits in our minds.

Keywords: Ottoman Sultans, Depiction, Portrait, Appearance, Typology.

.....

 Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, ozgenayinanan@gmail.com

* Bu yazı, 05 Kasım 2018 tarihinde Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde düzenlenen *Osmanlı Edebi Metinlerinin Anlam Dünyası III* adlı sempozyumda sunulan bildirinin genişletilerek yeniden düzenlenmiş şeklidir.

Bir kimsenin saç, göz, kulak, el, ayak vs. gibi uzuvlarından ve dış görünüşünden onun ahlak ve karakter hususiyetlerini diğer bir ifadeyle zahirden batını vasıflarını tahmin ve tespit etmek olan ilme kıyâfe(t) ilmi (physiognomy) denilmiştir (Çelebioğlu 1979: 305). Kıyâfetnâme ise, kişilerin dış görünüşlerinden ahlak ve karakter yapıları hakkında çıkarılan yargıları konu alan eserlerin genel adıdır (Pala 2004: 273).

III. Murad devrinde yaşamış olan ünlü Şehnameci Seyyid Lokmân Çelebi bin Hüseyinî al-Asûrî al-Urmevî 16. yüzyılda kaleme aldığı *Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâilî'l-Osmâniyye* adlı eserine besmele ile başlar; Allah'a hamd edip Hz. Peygamber'i, dört halifeyi ve III. Murad'ı övdükten sonra kitabın yazılış sebebini anlatır. Mukaddimedede, kıyâfet ilimi hakkında ayrıntılı bilgiler verir. İnsan organlarının özellikleri ve anlamlarına yer verdikten sonra bir düzen takip ederek Osman Gazi'den III. Murad'a kadar toplam on iki padişah hakkında topladığı bilgileri, başlıklar açarak detaylı bir şekilde ele alır. Bu başlıklarda padişahların doğum yılları, ne kadar yaşadıkları ve kaç yıl padişahlık makamında kaldıkları, nasıl tahta oturdukları, yaptıkları seferleri, padişahların ölüm sebepleri ve hangi yaşta öldükleri gibi önemli noktalar üzerinde durur. Ardından onların meziyetleri ve karakteristik özelliklerine değinip dış görünüş ve huylarını tasvir eder. Seyyid Lokmân Çelebi, Nakkaş Osman tarafından resmedilen portrelere yer vererek bu bölümü sonlandırır.

Türkçede nakış, tasvir, resim sözcükleriyle anılan kitap resimler (minyatürler), el yazma kitaplarda metinde anlatılan öykü, olay ya da bilgiyi resim diline aktarırlar. Yazılı metinlerin ya da sözlü anlatıların görselleştirilmesi geleneği çok eskilere dek gider. Bu gelenek, İslam dünyasında da benimserenerek sürdürülmüştür. Özellikle el yazması kitapların içinde hayat bulan resimler, yüzyıllar boyunca İslam görsel kültürünün en yaygın ve bilinen ürünleri olmuştur (Bağcı vd. 2006: 13). Tasvir sözlükte edebî terim anlamı olarak yazıyla tarif etme manasına gelmektedir (Devellioğlu 2010: 1212). *Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâilî'l-Osmâniyye'de*; padişahlar hakkında genel olarak orta uzun boylu, koyu ela gözlü, siyah ince kaşlı, iri dişli, seyrek sakallı, geniş alınlı, uzun ve kuvvetli kollu gibi sade tasvirler karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında şu şekilde süslü tasvirler de söz konusu edilmiştir: “koç burun, yiğitler gibi aşağı doğru çekik bıyıklar, yeni açmış sümbüle benzeyen gözler, servileri kendile köle eden boy, okyanusları yaran avuçlar, inci gibi iri dişler, bir kartalın gözleri gibi cesaret kıvılcımları saçan kuvvetli şahin bakışlı gözler, göğe asılmış yıldız elması gibi yuvarlak ve güzel çene, parlak güneşe pençe vurup parlak aydan haraç alıp Mars'ı ve Satürn'ü vergiye bağlayan güzellik nuru, nergis çiçeği gibi güzel göz, düşmanları mahveden bakış, altın telli kadife çiçeği kadar yumuşak sakal, ayın on dördünden daha parlak yüz, zambak çiçeğinin goncası gibi güzel burun, denizleri kuruma noktasına getiren dağları eritip muma çeviren heybet.” Bu betimlemelerin bir kısmı gerçekliğe aykırı gelebilir; fakat Seyyid Lokmân Çelebi bunun sebebini de eserinin başında Şeyh Ebû Alî Sînâ'nın şu sözüne yer vererek açıklamıştır: “Fiillerin zıtlığı, tabiatın ihtilalinden bir parçadır. Güzel yaratılışının tabiatı da güzel olur ve hâl ve hareketleri de ona göre güzeldir. Lakin sultanlar, özellikle de yüce İslam padişahları seçkin kişiler olup diğer insanlarla asla kıyaslanamazlar” (Temelkuran vd. 1999: 49).

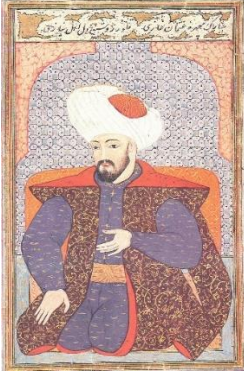
Eserde padişahların özellikleri anlatılırken koç burun, aslan burun, orta boy, yassı bağır, seyrek ve düzgün sakal, yuvarlak yüz, uzun boyun, çatma kaş, ayakta iken dizlere kadar ulaşan güçlü kollar üzerinde sıklıkla durulmuştur. İlk etapta bu betimlemeler tasvir yetersizliği olarak idrak edilse de dikkatli incelendiğinde padişah betimlemelerinde sıkça tekrarlanan ifadelerde, genetik faktörler dolayısıyla padişahların gerçekte de birbirlerine benziyor olmalarının etkili olacağı sonucu çıkarılabilir.

Eserin bir bölümünde insan organlarının özellikleri ve anlamlarına yer verilmiştir. Osmanlı padişahlarının uzuv ve fizikî özelliklerini bu anlamlara göre belirleyerek karakter özelliklerinin nasıl olduğu meselesini açıklığa kavuşturmak mümkündür. Aslan burnu gibi buruna sahip olanlar cesur, koç burunlu olanlar mücadelecidir. Orta boylu olanlar akıllı ve iyi karakterli olurlar. Geniş göğüs cesaretin simgesidir. Seyrek sakallı ya da köse olanlar basiretli ve anlayışlı kimselerdir. İnci gibi olan dişler

dürüst insanlarda bulunur. Tok sesliler vicdanlı ve şefkatli olurlar. Ayakta iken aslanlarda olduğu gibi dizlere kadar uzanan kollar, cesaretin simgesidir.

Bu genel belirlemelerin yanında her padişahın kendine has ayırt edici özellikleri olduğu görülmektedir. Eserde Sultan Osman Gazi'nin tatlı dilline, Sultan Orhan Gazi'nin iyi huylu ve ölçülü hareket eden bir kişi olduğuna, Sultan Murad'ın kararlı olduğuna, Sultan Yıldırım Bayezid'in kuvvetli olduğuna, Sultan Mehmed Çelebi'nin hırçın ve vakarlı olduğuna, Sultan II. Murad'ın temiz kalpli olduğuna, Fatih Sultan Mehmed'in cesur ve korkusuz olduğuna, Sultan II. Bayezid'in kibar davranışlı olduğuna, Yavuz Sultan Selim'in kuvvetli zekâya sahip olduğuna, Kanuni Sultan Süleyman'ın kudretli olduğuna, Sultan II. Selim'in kibir ve gururdan uzak mütevazı bir hayat sürdüğüne, Sultan III. Murad'ın daima Allah'a şükreden bir insan olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Sultan Osman Gazi

Orta uzun boylu ve yassı bağrılı, geniş göğüslü ve zarif boyunlu, ayakta iken kolları dizlerine ulaşır, güzel yüzü yuvarlak ve açık, konuşması çok güzel ve tatlı dilli, kaşları gereğinden fazla siyah ve çatık. Elbiseleri altınla, koyu ela gözlü, koç burunlu, yuvarlak seyrek sakallı ve bıyıkları yiğitler gibi aşağı doğru çekik, iri dişli ve kaba sesli, aslan görünümlü bir kıymetli inci idi. Tok sesi aslanı andırırdı. Tüm özellikleri minyatürde çizilmiştir.

kâmet-i mustakîmleri orta uzun boylu ve yassı bağrılı sîne-i bî-kînesi vâsi' ü gerdân-i nâzenîni refî' kolları hâlet-i kıyâmda dizinden aşırı ve üzengideki tavîl ü yaraşıklı savt-ı latîfi gird u küşâde sözi şîrîn hadden ziyâde kaşî siyâh u hatme ve libâs altunlu hatme siyâh elâ gözlü ve koc burunlu ve degirmi yaraşık seyrek sakallı ve bıyıkları bahâdirâne keşîde olup iri dişlü ve kaba âvâzlu aslan yenlü bir server-i 'âlî-güher idi ki şekl-i dil-pezîri numûne-i eşkâl-i sahîhden tasvîr olunur (20a)

Sultan Orhan Gazi

Salтанatı zamanında kırk altı yaşından fazla değildi, sakallarında beyazlıklar belirmişti. Ancak kuvvet ve kudreti yerindeydi. Nurlu yüzleri beyaza dönük olup kırmızı renkli yuvarlak ve heybetliydi.

Kulak memesinde bir tane güzel ben bulunurdu ki herkes tarafından çok beğenilirdi. kaşları hilal gibi olup çatık idi ve okyanusları yaran avuçları vardı. Mübarek kulakları nasihat incilerinin sedefiydi. Koyu ela renkli koyun gözlü ve koç burunlu ve tatlı sözlü, yassı bağırlı ve alını açık, boyu uzun, boynu yüksekçe, bedeni kuvvetli, zeki ve çok akıllı, aslan pençesi gibi ellere sahip, düzgün bir sakalı olup bıyıkları aşağı doğru çekik, güçlü, kuvvetli, düşmanına karşı hırçın, sabırlı. Zamanında eşi benzeri bulunmayan bir hükümdardı. İyi huylu ve ölçülü hareket ederdi. Tüm özellikleri minyatürde çizilmiştir.

ol evân-ı sa'âdet-iktirânda sinn-i şerîfleri kırk altı yaşından ziyâde olmanın mehâsin-i latîfnde ak eseri belürüp lâkin kuvvet u kudreti temâm kemâlinde idi ve çehre-i nurânîleri beyâza mâ'il olup kırmızı öztırak gird ü mehîb ve benâgûşunda bir dâne hâl-i dil-firîb olup 'âlem ol cevher-i ferdün kemînebendesı ve şâhmen-d-i gulâm-ı efkendesı sayılurdu ve kaşları hilâl gibi çatma olup kassâm bahr-ı hûd keffe keffi ve mübârek kulakları dürr-i nasîhat sadefti olmagla koyun elâ gözlü ve koç burunlu ve tatlı sözlü sînesi yassı ve alını açık gerdân ü kâmet-i latîfleri bülend ve cism-i cesîmî kuvvetlü vü ercümend ve üzengiligi uzun gürbüz ve pençesi aslana benzer yaraşuk sakallı ve keşide bahâdırâne bıyıklı gayûr u kakhâr sabûr u kîne-güzâr hüdâvendigâr-ı kâm-kâr ve şehriyâr-ı nâmdâr idi ki misli 'ahdinde bulunmayup hulkî hilkî vü latîf tabî'i olmagla cânını hadden efvân ve bi'l-cümle matbû' mevzûn idi ki şekilleri tasvîr olunur (23b-24a)

Sultan Murad

Orta boylu ve yuvarlak suratlı ve mübarek yüzü etli ve kırmızı beyaz benizli ve şehla gözlü, mülayim ve tatlı dilli, çatık kaşlı, inci gibi iri dişli, şahin bakışlı ve koç burunlu, mübarek sakalı seyrek ve yuvarlak ve düzgün, aşağı doğru çekik bıyıklı, uzun çeneli, uzun boyunlu, geniş göğüslü, güçlü ve uzun kollu, parmakları etli, heybetli ve sağlam bir yüce sultandı. Kararlılığı sayesinde, üzerinde yürüdüğü yerleri itaat altına almadan ve düşmanı darmadağın yapmadan geri dönüp sarayına çekilmezdi. Her ne tarafa yönelse orasını Allah'ın yardımıyla ele geçirir ve istediğini elde ederdi. Düşmanlarını yere sererek kılıçtan geçirir, ateş topunu andıran gürzüyle ortalığı birbirine katıp düşmanlarını perişan bir şekilde etrafa dağıtıp yok ederdi. Gözleri bir kartalın gözleri gibi cesaret kıvılcımları saçardı. Allah'ın yardımıyla düşmanlarına her zaman galip gelirdi. Gönül alıcı görüşleri buradaki gibidir. Tüm özellikleri minyatürde çizilmiştir.

şemâ'il-i latîfleri orta boylu ve degirmi sûretlü ve mübârek yüzi etlü ve kırmızı ak benüzlü ve şehlâ gözlü ve mülayim ve latîf sözlü çatma kaşlı ve iri incü dişlü ve şâhînbakışlı ve koç burunlu ve mübârek sakalı seyrek ü gird ü mevzûn ve seblet-i bahâdırâne ve çenesi uzun ve gerdânı bülend ve sînesi bâsît ve kolları kavî vü etavîl ve üzengiligi bî-misil ü bî-'adîl barmakları etlü ve mehîb salâbetlu Sultân-ı 'âlî-şân idi ki varduğı yeri teshîr ve ugradığı düşmeni soyup destgîr itmeyince karâr u ârâm eylemezdi ve her ne cânibe teveccüh erzânî buyursa zabtı varmasına mevkuûf olup 'inân-ı 'azîmetlerini ma'tûf buyurdığı gibi ebvâb-ı murâdat-ı 'inâyet-i ilâhî birle mübârek yüzüne meftûh u mekşûf olup ve küffâr-ı hâksâr tîg-ı âbdâr hâssa gîne güzâr ve güz-i Elbrüz-şükûh-ı âteş-bârından

târumâr olup vâdî-i edbâr u dârü'l-bevvâra kaçup giderlerdi ve dîde-i cihân-bînleri etrâfında şecâ'at-
i dâl humret eserleri olmagla bi-'inâyetillâhi te'âlâ 'aduvv üzerine galib-i mutlak
olup şekl-i dil-küşâları budur ki tasvîr olunur (25b)

Sultan Yıldırım Bayezid

Heybetli ve sağlam bir yapısı vardı. Güzel yüzlerinin kırmızıya meyli fazla, beyaz ve yuvarlak olup kaşları çatma sarımtırak siyah ve gözü kinli bakışlı ki düşmanına hışımla gözünü dikse canını alırdı. Boynu uzun, aslan görünümlü, koç burunlu ve kuvvetli bir bedeni vardı. Öyle kuvvetliydi ki kılıcının şimşek gibi çakması ve gök gibi gürlmesi yüzünden bulutlar korkudan birbirlerine girer, yüksek dağların arkasına saklanırdı. Sakalları altın gibi sarı, burma bıyıkları aşağı doğru çekikti, çenesi yuvarlak ve düzgündü. Endamı yakışıklı ve uzun boyu nazlı bir servi gibi uzundu. Padişahlığa yakışır görüntüsü buradaki gibidir. Tüm özellikleri minyatüründe çizilmiştir.

büşre-i mübeşşerelerinde salâbet ü mehâbet gâlib olmagla sûret-i latîfleri kırmızıya mâ'il ziyâde ak beyâz u gird olup kaşları çatma sarımtırak siyâh u çeşm-i nilgûnî cânib-i kînehâha kayın kayın bak-
magn düşmen-i kec-reftâre hışımla göz ucun togrulsa bî-gûle-i fenâda işin râst temâm iderdi ve
gerdânı dirâz aslan yenlü koç burunlu kavî heykellu sultân-ı 'âlî-şân-ı serefrâz idi ki sadâ-yı tîginden
rad' u berk-ı hirâs u gerîz idüp yüksek taglar üzre katre bulutlara girüp gizlenürdi ve mehâsini altun
gibi saru ve seblet-i bahâdirâne burma vü yaraşıklı çenesi gird ü mevzûn sâ'idleriyle üzengiligi ya-
kışuklu ve uzun kâmeti serv-i ra'nâ vü girîz tuvânâ idi ki şekl-i hümâyûn nakş ve tasvîr olunur (28b)

Sultan I. Mehmed Çelebi

Bu yüce sultanın yüzü yuvarlak ve gül yaprağı gibi kırmızı ve beyaz olup ince uzun boylu çatma
kara kaşlı ve koyu ela gözlü, yassı bağırlı ve güçlü, koç burunlu, boynu uzun ve nilüfere benzeyen
ayva tüyleri yeni bitmiş yeşillik gibiydi. Aşağı çekik burma bıyıklı, gönlünde kin tutmayan, büyük

elli, göğe asılmış yıldız elması gibi yuvarlak ve güzel çeneli, elleri uzun ve kuvvetli, endamı pehlivanların nesli gibi savaşçı, şahin bakışlı, aslan görünümlü, öfkeli ve sabırlı ve heybetli ve vakarlı idi. Tüm özellikleri minyatürde çizilmiştir.

el-kıssa ol Sultân-ı 'âlî-şânun yüzi gird ü gülberk gibi surh u sefid olup ince uzun boylu çatma kara kaşlı ve siyâh elâ gözlü yagreni yassı vü kavî ve koç burunlu gerdâni uzun ve bütün hatt-ı nilüferîsi sebze-i nevreste ve seblet-i bahâdirânesi keşide vü beste ve sînesi bî-kîne ve eli küşâde ve çenesi gird ü matbû' çün sîb-i mu'allak-ı sitâre ve elleri tûlânî vü kuvvetli ve uzunluğu nerîmân nesli gibi mübârizâne hareketli şâhîn bakışlı ve aslan yürekli gazûb ü sabûr u mehîb ü gayûr-ı hüdâvendigâr-ı sâhib-vakâr idi ki şekli teberrûki tasvîr olunur (32a)

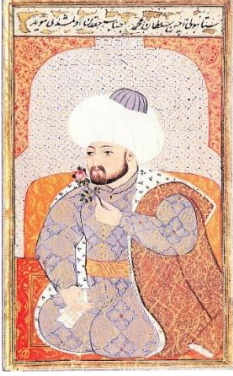
Sultan II. Murad

Tahta ilk oturduğu zaman on sekiz yaşında olmasına rağmen güzelliğinin nuru parlak güneşe pençe vurup parlak aydan haraç alıp Mars'ı ve Satürn'ü vergiye bağladı. Ancak şekillerinin özellikleri taht günlerine bağlanmayıp edebiyatla güzelce resmolunmuştur. Mübarek orta uzun boylu, yassı bağırlı, çehresi geniş, resmedildiğinden daha fazla kırmızı ve beyaz benizli, aslan bakışlı ve kaşları çekik sarımtırak siyaha dönük ve şehla gözleri güzel bir nergis çiçeği gibi eşi benzeri bulunmayan burnu düzgün halkalı ve anber kokulu bıyıkları yakut üzerine taze misk gibi iki halka, yeni çıkmış taze ayva tüyleri gül yağrağına benzer menekşe gibidir. Boynu billurdan daha nazik ve nazenin ve yüceliğe sahip kalbi temiz ve kinsiz, gönlü ayna gibi parlak, kolları güçlü ve kemankeş ve erjengi kendine köle yapacak kadar güçlü, okuçulukta mahir, boyunun uzunluğu güçlü ve savaşçı, hareket ve davranışları kağanlara yakışır şekilde bir sultandı ki gönül alıcı görünüşleri buradaki gibidir. Tüm özellikleri minyatürde çizilmiştir.

celse-i 'ulâda sinn-i şerîfleri on sekiz yaşında olmağla beşere-i nûrânîleri hurşîd-i rahşâna pençe çalup mâh-ı tâbândan harâc ve Behrâm u Keyân'dan bâc alırdı lâkin numûne-i eşkâlde eyyâm-ı cülûsa bağlanmayup de'b-i edeb üzre melîhî-resm olmağın hilye-i müteberrikeleri orta uzun boylu ve yassı yagranlu çehresi küşâde ve lütfî tasavvurdan ziyâde kırmızı vü ak benizlü ve aslan bakışlı kaşları keşide sarımtırak siyâha mâ'il ve şehlâ gözleri nergis-i ra'nâ gibi bî-misil ü bî-'adl burnu râst-ı müstevi'l-halka ve seblet-i mu'anberi yâkût ter üzre misk-i terden iki halka ve hatt-ı nevrestesi gül-i sad-berke yasdanmış benefşe gibi olup gerdâni billurdan nâzûk ü nâzenîn ü rif'atde karîn-i ayyîn sînesi sâfî vü bî-kîne vü derûnî rûşen-misâl-i âyîne kolları kavî ve kemânkeş ü ejreng bendesi kebâde-keşân âriş-i üzenkiligi tavîl ü nerîmânî ve harekât u sekenâtı Kaganî-i hüdâvendigâr-ı kâm-kârî idi ki şekli dil-peziîri nakş ve tasvîr olunur (34b-35a)

Fatih Sultan Mehmed

Aslan gibi güçlüydü ve nurlu bir çehresi vardı. Yüzünde tebessüm eksik olmazdı. Boyu uzun, vücudu etine dolgundu. Çok akıllı ve ileri görüşlü bir insandı. Cesur ve korkusuz olduğu için düşmanına bir bakacak olsa düşman buna tahammül edemeyip mahvolur onun bakışlarına dayanamazdı. Siyah çatık kaşları çekikti. Bakarken gözlerinde şimşekler çakardı. Burnu koç burnu gibi benzi pembeydi, yuvarlak ve güzel bir çenesi vardı, ayva tüyleri altın gibi parlaktı, aşağı doğru çekik bıyıkları misk kokulu reyhana benzerdi. Dudakları kapılı, bağı yassı, boynu uzundu, çok güçlü kollara sahipti ve yakışıklıydı. Tüm özellikleri minyatürde çizilmiştir.

aslan sûretlu degirmi yüzlü uzun boylu mücessem mülahham letâfet ü melâhat üzre hulki pâk u ziyâde sâhib-i 'akl u idrâk u gayûr ve bî-bâk olduğundan mehâbet ile düşmene baksa tâb-ı nazar getürmeyüp bakışından mahvolurdu ve kaşları siyâh çatma vü keşîde-nakş ve çeşm-i cihân-bînleri nûr-ı çeşm-i cihân ve 'uyûn-ı 'ayâna merdüm-dîde gibi ziyâ-bahş olup koç burunlu ve sarımtrak kırmızı ak benüzlü çenesi gird ü mevzûn ve hatt-ı nevresteleri altın teli gibi beste ve seblet-i bahâdırânesi gonca üzre reyhân-ter ve lebleri beste ve yagreni yassı gerdâmı dirâz ve bâzûları kavî ve rezm-sâz ve üzengiligi nerîmânî serefrâz idi ki tasvîr olunur (37b-38a)

Sultan II. Bayezid

Kendileri uzun boylu, çekik ve geniş yüzlü, ela gözlü, siyah çatma kaşlı, buğday tenli, aslan burunlu, aşağı doğru çekik bıyıklı, sakalı sünnete göre kesilmiş, padişahlara özgü boynu uzun ve hareketi düzgün, geniş göğüslü, elleri ve kolları kuvvetli, boyu posu dedeleri gibi yerli yerinde bir insandı. Tüm özellikleri minyatürde çizilmiştir.

hilye-i hulkiyyeleri uzun boylu ve keşîde vü küşâde sûretlu ve elâ gözlü ve çatma siyâh kaşlu ve buğday tenli ve aslan burunlu seblet-i bahâdırâne ve lihyesi sünnet-i seniyye üzere mülûkâne boynu uzun ve harekâtı mevzûn sînesi vâsi' ü kadri refi' dest ü bâzûsı kavî vü tûlânî üzengiligi dahi ecdâd-ı 'izâmı gibi nerîmânî olmağla cemî' endâmı makbûl idi ki tasvîr olunur (41a)

Yavuz Sultan Selim

Güzel yaratılışlı bir insan olup orta uzun boylu, etine dolgun, iri; ancak zarif ve güzel karakterli, sağlıklı ve istikamet üzere zekâyaya sahipti. Yüzü yuvarlak ve geniş, karakteri kabul edilemeyecek kadar iyiydi. Siyah gözlü, çatma kara kaşlı, ayı kıskandıracak kadar güzel yüzlü, koç burunlu, sürahi boyunlu. Bıyıkları aşağı doğru çekik, yılan gibi kıvrılmış. Ülkeleri fetheden heybeti, kuvvetin kaynağı ve saadet cevheri ve yiğitlik madeni olduğu için kahramanlığı ile kahr kılıcını çekip düşmanın vücudunu perişan etmiş, zekâsının elmasıyla hepsini zehirleyerek düşmana göz açtırmamıştı. Göğsü yassı ve kolları güçlü ve uzun, boyu posu savaşçılar gibiydi. Allah'ın kahhar isminin tecellisi idi. Sultanın namlı, gönül alıcı güzelliği buradaki gibidir. Tüm özellikleri minyatüründe çizilmiştir.

hilye-i hulkiyyeleri kemâl-i letâfet üzre orta uzun boylu mülahham ü mücessem zarîf ü melîh tab'ı selîm ve hüsnî müstakîm sûreti gird ü küşâde ve sûreti makbûl u hadden ziyâde çeşm ü ebrûsı çatma siyâh ve ruhsârî reşk-i mihr ü mâh koç burunlu ve sürâhi gerdânlu seblet-i bahâdirâne hâl-i lihye ve kişver-küşây u 'ıyâş bahr-ı heybet ve selâbet menba'ı ve gevher-i sa'âdet ü şecâ'at ma'deni olduğün kahramânların vücûd-ı nâ-pâkin tîg-i kahr ile kahr ve ezderlün dimâgın peykân elmâsiyle pür-zehr idüp düşmene göz açdırmazdı ve yagreni yassı ve kolları kavî vü tulânî ve üzengiligi nerîmânî hüdâvendigâr-ı kakhâr u gayûr ve şehriyâr-ı nâmdâr sâhib-i zuhûr idi ki şekl-i dil-pezirî tasvîr olunur (46a)

Kanuni Sultan Süleyman

Daima güzellik ile süslü, konuşması huzur verici olmakla nurani şekillerini görenler güneşin döndüğü ufuk çizgisi sanıp güneşe ihtiyaçları kalmazdı. Güzel yüzleri yuvarlak ve latifti. Çatma kaşlı, koyun gibi koyu ela gözlü, güzel ve zarif koç burunlu ve aslan gibi heybetli, tok seslidir. Saltanatları zamanında şerefli güzellikleri Hz. Süleyman'ın sahip olduğu özelliklerle boy ölçüşebilecek seviyeydi. Bıyıkları ince ve aşağı doğru çekikti, yeni açmış sümbüle benzeyen gözleri nurlu, boyunun uzunluğu servileri kendine köle ederdi. Boynu sürahi kadar zarif, gül çehrelidir. Boyunun uzunluğu

diğer bütün endamına yakışır şekildeydi. Ne şişman ne zayıf sözün özü sahabe gibi heybetli ve kahraman gibi kudretliydi. Allah'ın izniyle ülkeleri fethetmiş idi ki gittiği veya asker gönderdiği ülkeler karşı koymayıp kendi rızasıyla teslim olurdu. İçinde kin bulunmayan sinesi geniş, göğsü yassı, eli ve kolları uzun, boyu savaşçılar gibiydi. Adaleti eşsiz benzersizdi ki gönül alıcı görünüşleri buradaki gibidir. Tüm özellikleri minyatürde çizilmiştir.

hilye-i celiyye ve beşere-i mübeşşereleri hemvâre kemâl-i lütf ü lütf-i kemâl ile âreste ve makâl-i ferah u ferah-ı makâl birle pîrâste olmagla şekl-i nûrânîlerin müşâhede idenler matla'-ı âftâbı mükerrer sanup pertev-i mihre ihtiyâcları kalmazdı ve çehre-i küşâdeleri gird ü latîf çatma kaşlı koyun elâ gözlü melîh ü zarîf koç burunlu ve aslan heybetli iri sözlü âvâzlu mebd-i saltanatlarında mehâsin-i şerîfleri bisât-ı Süleymânîde leşker-i mûr ve seblet-i bahâdırâneleri sünbül-i nev-resîdeleri çeşme-i nûr kâmet-i hırâmânîlerün bende-i âzâdı serv-i sehî ve surâhî gerdânının üstâdesi sâkı gülçehre-i bezm-i şehî tûl-ı kaddına göre cümle endâmı yaraşık ne semiz ü ne ac arık ve'l-hâsıl sahâbe heybetli kahramân kudretlü Oguz ugurlu sâhib-kırân-ı 'azîmüştân ve hüdâvendigâr-ı memâlik-sinân idi ki kendi vardığı ve leşker gönderdiği ekâlîme bir ferd mükâbere vü muhâsama idemeyüp teslim-i inkıyâd ile necât bulurlardı ve sîne-i bî-kînesi refî' ve bâzû-yı kudretleri tûlânî ve üzengiligi kavî-i nerîmânî kagan-ı âdil-i bî-'adl kâmrân ve hâkân-ı bî-misl kâmil-i 'âlî-şânı ki şekl-i dil-pezirî tasvîr olunur (50a-50b)

Sultan II. Selim

Orta boylu, güzel yaratılışlı bir insan olup kibir ve gururdan uzak mütevazı bir hayat sürerdi. Yüzünün rengi çok kırmızı ve kaşı düz çatma, yakışıklı, hakikati gören gözleri ki dünyanın gözünün nurydu. Gözleri, Hz. Ali gibi sürmeli ve koyu mavi renkteydi. Burnu zambak çiçeği goncası, ağzı bir nokta kadar küçük ki oradan boş söz çıkmazdı. Dudaklarından tebessüm hiç eksik olmazdı. Dişleri inci, sakalları altın teli gibi sarı renkli; ancak kadife çiçeği gibi yumuşaktı. Bıyıkları aşağı doğru çekikliği ile yeni açmış sümbüle benzerdi. Boynu uzun ve sağlamdı. Konuşması gönül alıcı güzellikte, gönlü temiz ve sağlam karakterli her konuda cihanın sarrafıydı. Göğsü yassı ve sağlam, kolları nazik ve sağlamdı. Endamı yakışıklı ve bütün azaları ve tavrı ile uyumluydu. Gönül alıcı güzelliği buradaki gibidir. Tüm özellikleri minyatüründe çizilmiştir.

hilye-i hulkiyyeleri mutevassitü'l-ikâme vecîhü'l-câme sûret-i şâhânesi şîrâne ve sîret-i mülûkânesi dervîşâne reng-i rûyî ak üzre kırmızı füzûn ve kaşı râst çatma vü mevzûn ve çeşm-i cihân-bîni ki nûr-ı dîde-i cihân idi 'Âlî-vâr mükehhal u nîlgûn enf-i hucestesi gonca-i zambak gülşen-i saltanat ve dehân-ı nokta-ı bi-behcet lebleri beste-handân-ı bâg-ı hilâfet ve dişleri dürri 'azamet-i lıhye-i müteberrikesi altun telli vü kadife çiçeği gibi mülâyim ü beste ve seblet-i bahâdırâne vü keşîdesi 'ayn'ül-hayât-ı devletde sünbül-i nevreste ve gerdân-ı ercümendi kavî vü bülend ve kelîmâtı dil-pesendi latîf ve ercümend sînesi sâfî ve zât-ı selîmi her husûsda cihân sarrafı yegreni yassı vü muhkem ve bâzûları nâzik ü mustahkem üzengiligi yaraşıklu cemî' evzâ ve etvârı yakışıklı sâhib-kırân-ı 'âlî-şân idi ki şekl-i dil-pesendi tasvîr olunur (55a-55b)

Sultan III. Murad

Nurlu görünüşleri nurdan parlak, saflığı görünmekte ve müjdelenmiş özellikleri taze gül yaprağından daha kırmızı, halifeliğin çehresi kadar beyaz görünüşleri güneşten daha parlaktır. Sultanlık edası dolunaydan parlak, saltanatı zamanında yaptığı uygulamaları saadet yıldızının doğuşu gibidir. Bereketli çehreleri yuvarlak ve güzeldir. Göz ve gönül alıcı kaşları “Kalemle satır satır yazılır!” ayetinin ispatı gibidir. Misk kokulu burnu ölçülü halkalarla zambak guncası gibi latif gül bahçelerinin süsüdür. Şükür saçan ağızları marifet ilmine dair sözlerden başka bir şey söylemez; ancak cennete layık olacak söz ve kelimeleri hayır konuşmak için kullanırdı. Elmaya benzer çenesi anber kokuluydu. Allah’a daima şükür eden etrafına nur saçan kelimeler konuşurdu. Aşağı doğru çekik, gönül alıcı ve kendisine yakışır vaziyeteydi. Sözün kıyası ince, orta, uzun boylu, ölçülü boyları servileri kışkırtacak kadar güzeldi. Gürbüz vücutları uzun yiğit görünümüdür ki dehşetinden denizler kuruyup dağlar eriyip çelik muma dönerdi. Sam yeli gibi tatlı esintisi düşmanın canına ve ülkesine doğru estiğinde ülkelere çöle çevirip perişan ederdi. Savaşta aslan pençesi gibi düşmanını perişan eder, pençesiyle güneşi aşağı indirirdi. Tüm özellikleri minyatüründe çizilmiştir.

hilye-i celîyyeleri nûr-ı mutahhar rûşen-i berrâk ve beşere-i mübeşşereleri gülberg-i terden kırmızı ve ak ruhsâr-ı rahşân gûne-i şâhaneleri bedr-i münîrden dirahşân cebîn-i saltanat-âyînleri matla’ı sipîhr-i sa’âdet ve hâl-i ceyyid-i bî-misâlleri firakdân-ı evc-i ‘azamet çehre-i müteberrikleri gird ü mevzûn ve çeşm u ebrû-yı dil-firîbleri mazhar-ı âyeti ve fi’l-hidâyeti ve’l-kalemi ve mâyesteûne enf-i müşkîn meşâm müstevi’l-halkaları gonce-i zambak gibi gülşen-i letâfetin zîb ü zîneti ve dehân-ı şükrfişân-ı bestesânları nahl-ı devletin ratb-ı ma’rifet-âmiz-i pür lezzeti sohen ‘anberîni şehriyâr-ı ‘irfân-âsârları mücidd ve tavr-ı enveri ‘attâr ve kelimât hakâ’ik-simât-ı ‘adâlet-gâyâtları kuvvet ü kuvvet-i cân ve cenân-ı mütemmekkinân dâr u diyâr-ı sîb gabgab-ı ‘anberîn tayb-i tayyibleri nûkhet-efzâ-yı ‘anber-i eşheb ü semân mehr-i çarh-ı müşkîn nukt-ı gâliye-bûyları muallak fedây-ı râh-ı hüdâvend sîb-i gabgab-ı reyhân-ı gül-‘izâr-ı şeyhriyârî ve seblet-i bahâdrâne-i dil-cûyları benefşe-i cûy-ı cihân-medârî ve’l-hâsıl ince orta uzun boylu kâmet-i mevzûnları reşk-i serv-i ra’nâ ve ‘azîmü’l-kadr refî’ü’l-vücûd gürbüz tuvânâ erenler eri ve cihân serveridir ki nehîbetden deryâlar kuruyup ve taglar eriyüp bulâd-ı mûm u bâd-ı semûm-ı mesmûm olup cân-ı ‘aduvva eser ve diyâr-ı hasm-ı bed-râya güzer kılmagla tîh-i bilâda târumâr fenâ-i fenâda makhûr u hâksâr olmuşludur ve pençe-i şîr-i cenk-i kadr-i kudretleri nezâketle kalb-i esedde pençe-i âfitâbı pest idüp tasvîr olunur (60a-60b-61a)

Sonuç

Seyyid Lokmân Çelebi 16. yüzyılda kaleme aldığı ve III. Murad'a sunduğu *Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâili'l-Osmâniyye* adlı eserinde insanların dış görünüşlerinden yola çıkarak karakter özelliklerini ortaya koymuştur. Padişahların dış görünüşleri eserde yer alan insan organlarının özelliklerinin anlamlandırıldığı kısım ile bir bütün olarak incelendiğinde gerçekçi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Padişah portreleri kıyâfet ilmi üzerinden tasvir edilmektedir. Döneminin önde gelen minyatürcülerinden Nakkaş Osman'ın çizdiği portreler ile Seyyid Lokmân Çelebi'nin tasvirleri bir bütün haline geldiğinde Osmanlı padişahlarının gerçek portreleri gözler önüne serilmektedir. Osman Gazi'den III. Murad'a kadar toplam on iki padişahın özelliklerine ayrı ayrı yer verilmiştir. Padişahların ortak özelliklerine ve birbirinden ayırt edici özelliklerine değinilmiştir. Bu örnekler üzerinden padişahların güzel yaratılışının ardında saklı olan güzel huyları pek çok detayıyla birlikte verilerek günümüze bunların ulaşması hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

- Bağcı, Serpil vd. (2006). *Osmanlı Resim Sanatı*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Çelebi, Seyyid Lokmân (1987). *Kıyâfetü'l-İnsâniyye fi Şemâili'l-Osmâniyye*. hzl. Artemel Süheyla. İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş.
- Çelebi, Seyyid Lokmân (1999). *Kıyâfetü'l-İnsâniyye fi Şemâili'l-Osmâniyye*. çev. Temelkuran, Tevfik; Çabuk, Vahit; Çolak, Mustafa; Yavuz, Fuat; Özyurt, Ayhan. İstanbul: Tarihi Araştırmalar Vakfı.
- Çelebi, Seyyid Lokmân (2016). *Kıyâfetü'l-İnsâniyye fi Şemâili'l-Osmâniyye*. çev. Alpsöy Hüseyin. İstanbul: Yazıgen Yayıncılık.
- Çelebioğlu, Amil (1979). “Kıyâfe(t) İlmi ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî ile Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kıyâfetnâmeleri”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*. 2(11), 305-348.
- Develioğlu, Ferit (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugât*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Pala, İskender (2004). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.